

EMILIA PARPALĂ, „*Un palat de ecouri*”: literatura din perspectivă semiotică, stilistică, imagologică, Craiova, Editura Universitaria, 2020, 302 p.

Cartea Emiliei Parpală, „*Un palat de ecouri*”: literatura din perspectivă semiotică, stilistică, imagologică, propune o relectură și reinterpretare (post)modernă a unor texte clasice sau în curs de clasicizare, de factură diversă. Literatura este înțeleasă în sens larg și relativist, ca subordonând diferite subgenuri, de la discursul poetic, narativ, jurnalistic și politic, la discursul memorialistic și cel științific. Acestea se intersectează și își estompează diferențele generice, în măsura în care sunt privite ca forme de comunicare prin limbaj, manifestări specifice ale culturii scrise, iar rețeaua intertextuală genetică/originală este făcută vizibilă printr-o hermeneutică subtilă și minuțioasă. Scopul analizelor și al metodei de cercetare semiotice adoptate de autoare este de a evidenția relația dintre texte, modul în care acestea se influențează, și de a identifica arhetipurile, reîncadrate în alte modele formale și comunicative.

Volumul cuprinde 22 de articole publicate anterior în reviste academice, între 1998 și 2018, revizuite și grupate, tematic și generic, în cinci secțiuni; titlurile capitolelor indică, metatextual, atât tipul de discurs, cât și metoda de analiză predominantă. Aparatul critic cuprinde notele și bibliografia, distribuite la fiecare articol în parte, precum și un indice de termeni, revelator pentru complexitatea teoretică a lucrării. Gruparea studiilor într-un volum reflectă un mod personal de a înțelege literatura și o metodă critică inductivă, originală, care pornește de la particularitatea fiecărui text și îi adaptează un cadru conceptual de analiză.

În *Introducere*, autoarea își justifică „opțiunile epistemologice” situate la intersecția dintre „modernism și postmodernism, dintre structuralism și poststructuralism, dintre literar și cultural, dintre « știință și ceața verbiajului » ” (p. 7). Studiile cuprinse în volum sunt de actualitate în măsura în care a) „corectează stereotipuri vehiculate în discursul critic și didactic”; b) iau în considerație texte recente interesante, dar care sunt fie ignorate, fie mai puțin sau incorect analizate; c) propun o metodă de analiză intertextuală și comparativă, subsumată cadrului mai larg al semioticii, care, completăm noi, este rareori utilizată, date fiind complexitatea și interdisciplinaritatea acesteia. Prin semiotică se înțelege, evident, o știință integratoare – „orice cunoaștere este mediată de semne” (p. 8) –, cu o expresie polimorfă, relevantă de aspectele teoretice și metodologice ale unor domenii conexe, precum stilistica, semantica, pragmatica, cognitivismul, imagologia.

Capitolul I, *Discurs poetic. Abordare semiotică și comunicațională*, cuprinde șapte studii, dintre care primele patru au în vedere opera lui Tudor Arghezi. Primul articol, intitulat *Tudor Arghezi, pragma-retorica metatextelor poetice*, analizează textele prescriptive, cele care sintetizează arta poetică a lui Arghezi, în poeme ca *Testament*, *Incertitudine* (volumul *Cuvinte potrivite*), *Cuvânt* (volumul *Cărticică de seară*). Poemul este analizat ca un act de metacomunicare în performanță, în măsura în care își autocomentează și indică mecanismele de descifrare și de semioză. Poetica argheziană din *Incertitudine* este apropiată de ideile literare din filosofia lui Platon (dialogul *Ion*): poezia transcende umanul, este expresia inspirației divine.

Articolul *Psalmii lui Tudor Arghezi. O perspectivă semio-discursivă* aduce în discuție caracterul asimetric al comunicării om-Divinitate, unde cele două instanțe aparțin a două niveluri ontologice distincte și ireductibile, fizic și metafizic. Hipertextele majore la Arghezi sunt *Psalmii* (lui David) din Vechiul Testament, aceste poeme actualizând un tipar comunicativ pe care, de altfel, pragmatica, axată pe o retorică interpersonală, nu îl teoretizează. Dialogul dintre om și instanța transcendentă (Divinitatea) este supus altor reguli, iar poeticitatea constă chiar în caracterul apofatic al comunicării, unde instanța divină este desemnată negativ, abstract, metonimic.

Articolul *Despre „inspirație”: Platon și Arghezi* evidențiază similitudinea dintre poetica argheziană, enunțată în *Testament* și *Incertitudine* (în volumul *Cuvinte potrivite*), și ideile literare ale Antichității, sintetizate în dialogul lui Platon, *Ion* (considerat de Noica „« singurul dialog despre artă » și singurul în care nu apare « necesitatea Ideii »” (Noica 1976: 129, *apud* Parpală 2020: 33). Concluzia este că Arghezi reciclează metafora platoniciană a inspirației, într-o manieră care atestă atât continuitatea, cât și discontinuitatea procesului de intertextualizare a poeziei moderne.

Ultimul studiu dedicat lui Arghezi, *„Despre potrivirea cuvintelor”: Platon, Dionis din Halicarnas, Tudor Arghezi*, pune în relație semantismul termenului *potrivire* cu cel al termenului grecesc *synthesis* „punere laolaltă, sinteză”. Potrivirea cuvintelor (*cf.* titlul volumului, din 1927, *Cuvinte potrivite*) este analizată prin filtrul filosofiei platoniciene, cu directă trimitere la subtitlul dialogului *Cratylus* [sau *Despre dreapta potrivire a numelor*], la dialogul *Hippias Maior* [sau *Despre frumos: genul anatreptic*], unde se afirmă că „potrivirea reprezintă frumosul” (*apud* Parpală 2020, p. 45) și la tratatul lui Dionis din Halicarnas, *Despre potrivirea cuvintelor*. Valența filosofică a termenului utilizat de Arghezi nu este accidentală, în opinia autoarei, analiza semiotică a poemelor revelând asimilarea conceptului de *synthesis* și ideea de construcție verbală a lumii ca act creator, demiurgic, pe care poetul îl reflectă.

Articolul *Acte retorice, acte performative. Urmuz și manifestele poetice ale avangardei românești* propune o interesantă interpretare privind receptarea postumă a lui Urmuz. Proza antirațională sau absurdă a lui Urmuz are o dimensiune persuasivă intrinsecă, dată de „pregnanța stilistică”, menită să contrarieze expectațiile receptorilor. Prin natura sa subversivă, deconstructivismul exprimă o criză a convențiilor și, implicit, actul de denunțare a lor. Antiliteratura lui Urmuz, puțin cunoscută în timpul vieții scriitorului, a inspirat, astfel, manifestele avangardiste, care au încorporat-o stilistic și i-au imprimat o tentă declarativă, programatică.

Studiul *Pragma-semantica emoțiilor în „La liliaci” de Marin Sorescu* aplică la nivelul textui poetic cele mai recente teorii asupra afectivității, domeniu studiat din multiple perspective (psihologic, antropologic, sociologic, semantic, pragmatic, estetic). Expri-marea directă a emoțiilor este chiar sursa poeticității acestor texte, ce evocă universul rural într-o manieră profund narativă și dialogală. Sunt analizate și incluse în taxinomia vocabularul afectiv și actele expresive, stereotipia actelor declanșatoare, în contextul unei societăți colectiviste, tradiționale. Afectele înregistrate la nivelul primar, diegetic, sunt transfigurate, în plus, de emoția estetică a naratorului/autorului, în forma ironiei sau a umorului.

Ultimul studiu al primului capitol, *Comunicarea poetică transpersonală*, reia și dezvoltă problematica dialogului transcendent, discutat în studiul dedicat *Psalmilor* arghezieni. Este un efort de a revela semiotica Divinului surprinsă în dialogul poetic, prin analizarea formelor de adresare, a formelor de referire și a modurilor de desemnare simbolică. Interferența cu intertextul sacru, ea însăși sursă de poeticitate, poate fi resimțită drept coercitivă, poetul neavând libertatea aici să transgreseze anumite limite. Dinamica acestui dialog și elementele sale specifice, „paradoxul reprezentării transcendente”, în esență nonreprezentabilă, sunt analizate în poeme precum *Lupta lui Iacob cu îngerul sau despre ideea de „tu”* de Nichita Stănescu, *Minunea* de Marin Sorescu, poeme din volumul *Imnele bucuriei* de Ioan Alexandru.

Capitolul al II-lea, *Discurs narativ. Abordare semiotică, imagologică, comparatistă*, cuprinde cinci studii dedicate romanelor *Baltağul*, *Cartea de la Metopolis*, *Numele trandafirului*, *Mă numesc Roșu* (de Orhan Pamuk), texte al căror numitor comun constă în mitologizarea realității, esențializarea ei în categorii semnificative.

Studiul „*Baltağul*”. *Un roman imagotipic* interpretează romanul din perspectivă imagologică, punând în centru relația binară identitate-alteritate. Sadoveanu, afirmă autoarea, preia și pune în scenă arhetipuri imagologice și stereotipuri proprii societăților tradiționale. În plus, în acord cu sociologia lui Goffman, romanul surprinde ritualizarea vieții de zi cu zi și rolurile sociale predeterminate ale actanților (eroilor) în cadrul unei comunități. Sunt inventariate și analizate structurile și categoriile esențiale reprezentate la scară colectivă, pe care romanul le reliefează: familia; ocupațiile; spațiul; atitudinea față de străini; ordinea socială raportată la cea cosmică; ordinea și legea; relațiile cutumiare – obicei, datină, sărbătoare. Prin structura ritualizată și ceremonială, conchide autoarea, *Baltağul* este un roman semiotic și inițiat, comparabil cu *Numele trandafirului* al lui Eco.

Metopolis – un topos al (supra)numelui. Cazul lui Glad analizează motivarea semnului lingvistic (al numelui propriu) în romanul *Cartea Milionarului. I. Cartea de la Metopolis* de Ștefan Bănuțescu. Este binecunoscut faptul că, în lumea tradițională descrisă de Bănuțescu, acceptarea în comunitate a unui individ este consfințită de actul ritual de a-i atribui acestuia un supranume (o poreclă). Intuirea naturii profund tradiționale și sacre a mitologizării numelui propriu – prin legarea individului de o istorie personală – și transformarea acesteia în procedeu narativ constituie una dintre inefabilele modalități prin care autorul transferă simultan coerența și legitimitate straniei și absurdei lumi textuale descrise. Retorica onomastică ingenioasă și singulară din *Cartea de la Metopolis*, conchide autoarea, mediază accesul spre „dosarele” existențiale ale fiecărui personaj. Porecla are, la nivel diegetic, ficțional, o funcție magică și cognitivă, iar la nivel metatextual, o funcție ludică și poetică, autoreprezentativă.

În *Ficțiunea neoistorică: „Zilele regelui” și alte biografii* este adusă în discuție relația dintre istoric și ficțional în câteva romane recente, pornind de la ideea, subliniată constant de naratologia postmodernă, privind strategiile comune prin care atât discursul istoriografic, cât și discursul ficțional redau și ordonează factualul/realitatea. Reprezentarea istorică a epocii lui Carol I, în romanul lui Filip Florian, *Zilele regelui*, este un prilej de a reconstitui trecutul ca alteritate, de a-l reconfigura ca obiect mental exotic și estetic. Depărtarea temporală în romanele postmoderne antrenează niveluri afective, o

notă de nostalgie, denunțând pretinsa obiectivitate și raționalitate a istoriografiei moderniste. Romanele devin surse ale iconicității, ale semnelor care reproduc istoria. În *Fotograficul Curții Regale*, Simona Antonescu pornește de la „semn la referent”, demascând artificialitatea reconstrucției istorice directe, pretins referențiale. Trecutul este întotdeauna mediat, avertizează astfel de texte istoriografice, care aduc în prim-plan caracterul relativ și inevitabil subiectiv al re-construcției. Istoria este un rezultat sau o iluzie a narativizării. Autoarea discută alte două romane recente, care speculează această relație, pseudobiografii, precum *Viața lui Kostas Venetis* de Octavian Soviany, greșit pe structura romanului picaresc, și *Viața și faptele lui Ilie Cazane*, de Răzvan Rădulescu, unde absurdul contracarează subversiv viziunea realist-totalitară, proiectată de discursul oficial asupra anilor 60 ai secolului trecut.

Următoarele două studii se ocupă de analiza romanului lui Orhan Pamuk, *Mă numesc Roșu*, primul insistând asupra structurii palimpsest a textului, asemănătoare celei a *Numelui trandafirului* de Umberto Eco (*Semne și stiluri: manuscrise și miniaturi în „Numele trandafirului” și în „Mă numesc Roșu”*), al doilea asupra modului în care romanul ilustrează diferențele culturale dintre Orient și Occident (*Dinspre Orient spre Occident: Orhan Pamuk, „Mă numesc Roșu”*). Cartea este simbolul semiotic în romanul lui Eco, iar imaginea (miniatura) este simbolul în romanul lui Pamuk, prin care acesta din urmă dezvoltă în replică o comparație subiacentă între cultura occidentală și cea orientală. Dialogul intercultural constituie substanța cărții la mai multe niveluri: dihotomia semn lingvistic – semn iconic; reprezentarea istorică a imperiului sub Sultanul Murat al III-lea, în iarna anului 1521, cu reproducerea atmosferei culturale a epocii; alegerea unor simboluri care sugerează transgresarea diferențelor (metafora podului, precizează autoarea, „oximoronic, unește și separă în același timp”, p. 173); combinarea stilistică, hibridă, a unor modele narative orientale și europene; tehnica metatextuală, de autoreprezentare și explicare a unor coduri, pentru a le face accesibile cititorului occidental.

Capitolul al III-lea, *Discurs jurnalistic și politic. Abordare cognitivă și retorică*, are în vedere strategiile prin care discursul de presă, aparent un discurs realist și factual, dirijează o construcție artificială a semnificației realității în plan social. Discursul media contemporan este, în primul rând, un discurs retoric, preocupat să imprime, printr-un mesaj emoțional, o anumită viziune și interpretare a faptelor. Studiul *„Circul politic”: construcții metaforice în discursul jurnalistic* inventariază principalele metafore (cognitive) utilizate în scop persuasiv în presa românească, mai înclinată, cum apreciază cu justețe autoarea, spre efecte literare, estetizante și emoțional persuasive, decât spre cele rațional argumentative. Sunt discutate metaforele agonistice, militare, sportive (având ca domeniu-sursă reprezentarea: politica este o luptă/competiție), metafora histrionică (teatrală) (politica e o scenă), metafora marină, animalieră (deseori disfemică și utilizată injurios), metaforele de orientare (spațiale), metafora livrescă și metalingvistică (clișee intertextuale), prin intermediul cărora, „postmodernismul jurnalistic românesc ne propune un construct pseudocognitiv și imagologic: o hiperrealitate ficționalizată” (p. 208).

Asocierea discursului politic, ca discurs realist, autorizat, cu strategiile de ficționalizare este rediscutată, din altă perspectivă, în studiul *Parodiarea discursului politic: „O scrisoare pierdută”*. Caragiale a tematizat în piesa sa competiția electorală dintre

conservatorii moderați, reprezentați inițial de Farfuridi, ulterior de Dandanache, și liberalii radicali, reprezentați de Cațavencu. Emilia Parpală examinează (anti)retorica acestor candidați cu instrumentele moderne ale analizei discursului politic. Efectul unei astfel de analize este de subliniere a relației realitate-ficțiune și a întrepătrunderii lor, asemenea unui procedeu de punere în abis, satira vieții politice de la începuturile modernizării statului român ajutând cititorul să sesizeze carnavalizarea vieții politice în general. Paradoxul pieselor lui Caragiale, conchide autoarea, este că acestea trebuie citite, deoarece semnificația lor de ansamblu (reflecția serioasă, profundă, dincolo de comicul de situație) nu poate fi construită fără didascalii, prea analitice pentru a fi complet reproduse prin performanța actorilor.

Capitolul al IV-lea, *Discurs memorialistic. Abordare imagologică și discursivă*, cuprinde trei articole, care configurează, din perspective diferite, dar complementare, tema anunțată. Primul, *Sanda Golopenția: colectivități, memorie, discurs*, cu rol de încadrare teoretică, analizează raportul dintre experiența personală și obiectivarea ei prin discursul științific. Studiul *Intermemoria* și eseuul *Memoria materială*, scrise de lingvistul, semioticianul, etnologul și antropologul Sanda Golopenția, sunt interpretate prin filtrul condiției de exilat a cercetătoarei, care distinge între *memoria sinelui*, *memoria socială* (sau, din perspectivă dialogică, *intermemoria colectivă*) și *memoria materială* (colecția de obiecte care participă la istoria personală și afectivă a unui individ). Comentând taxinomia propusă și implicațiile epistemice ale studiilor, Emilia Parpală identifică o funcție instrumentală a memoriei și, la nivel discursiv, o funcție narativă.

Alte două articole analizează jurnalul, ca subspecie a genului memorialistic, având ca punct de plecare jurnalul din exil, „de idei și reflecție”, al lui Bujor Nedelcovici. *Despre exil și identitate: Bujor Nedelcovici, „Jurnal infidel”* insistă asupra poieticii explicite a scriitorului, al cărui text este văzut drept metajurnal/metaliteratură, și asupra retoricii/semioticii exilului, reflecția asupra condiției de expatriat fiind cel mai consistent aspect autobiografic al scrierii. *Exil și (non)apartenență. Ce poate însemna „să fii român”* analizează jurnalul din perspectivă identitară și imagologică: distanțarea permite „reevaluarea imaginii colective și contextualizarea ei cosmopolită (heteroimagini)” (p. 240). Reflecția scriitorului asupra imaginii etnice, filosofică/etică și sociologică, este analizată în diverse contexte și sistematizată, avându-se în vedere atât modul în care acesta se identifică sau se disociază de anumite stereotipuri atribuite „românilor”, cât și tendința de a extrapola, la scară colectivă, anumite predispoziții individuale.

Capitolul V, *Discurs științific. Lingvistica (con)textului (literar)*, cuprinde cinci articole, dedicate stilisticii, pragmaticei, teoriei textului. Primele trei articole, *I. Coteanu: stilistica funcțională între structuralism și pragmatică*; *I. Coteanu: poetizarea graiului. Reflecții despre limbajul poetic*; *I. Coteanu: despre text*, recontextualizează în cadrul teoretic actual ideile lui Ion Coteanu, autoarea punând în evidență caracterul original, sistematic și novator al gândirii savantului, care a anticipat anumite curente de gândire foarte influente. Între acestea: considerarea stilisticii din perspectivă funcțională și sociologică, în acord cu direcția sociolingvistică a pragmaticei; afirmarea funcției poetice a limbajului, intrinsece și independente de creația literară; definirea textului drept un obiect lingvistic și semiotic, diferențiat în raport cu discursul. Ultimele două studii, *Contextul: teorii*

semantice și pragmatice și Parafraza – o echivalență funcțională, discută noțiunea de context și parafrază din perspectivă textuală și discursiv-pragmatică.

Am prezentat o lucrare foarte densă sub aspectul sugestiilor teoretice, al direcțiilor de interpretare și al observațiilor analitice. Excelent structurată, cartea propune o metodă de analiză în care textul pare a-și induce cadrul teoretic. Fiecare studiu de caz este precedat de un suport teoretic consistent, reconfigurat de autoare în mod constant, cu o mare mobilitate, astfel încât să asigure adecvarea instrumentelor analitice. Textul teoretic și cel analizat se reflectă reciproc și își potențează astfel semnificațiile. Perspectiva critică originală a acestei lucrări constă atât în înțelegerea și utilizarea unor teorii și concepte cu caracter interdisciplinar, de mare actualitate, care pot fi subsumate în sens larg semioticii, pragmaticii, analizei discursului, cât și în aplicarea lor pe un material discursiv divers și complex – texte poetice, narative (ficționale și nonficționale), media, științifice. A rezultat o carte subtilă și reflexivă, deloc pedantă sau abstractă, în ciuda bibliografiei extinse și a metodei de cercetare riguroase.

Reconstituirea unui volum unitar dintr-o suită de articole, scrise în momente diferite, sub presiunea altor factori sau constrângeri, este, în general, dificilă. Autoarea reușește însă performanța de a asigura unitatea lucrării, nu numai prin omogenitatea de structură și metodologică a studiilor, prin simetria titlurilor, ci și prin avansarea ideii de consubstanțialitate, fluiditate între genuri, de obicei analizate distinct, inducând astfel impresia consonanței, a intertextualității sau a interdiscursivității textelor scrise, ca fragmente ale unui continuum livresc și cultural.

Referințe bibliografice

Noica, Constantin, 1976, „Interpretare la *Ion*”, în Platon, *Opere*, vol. II, ediție îngrijită de Petru Creția, traducere de Manuela Popescu și Petru Creția, București, Editura Științifică și Enciclopedică.

LILIANA HOINĂRESCU

Institutul de Lingvistică al Academiei Române

„Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București

STEPHAN BLATTI, SANDRA LAPOINTE (eds.), *Ontology after Carnap*, Oxford, Oxford University Press, 2016, 253 pp.

Ontology after Carnap [*Ontologia după Carnap*] pune în discuție multiple aspecte ale teoriei lui Carnap, comparând viziunile din lucrări diferite ale gânditorului: *Sintaxa logică a limbii* (1934), *Semnificație și necesitate* (1947) și, cu precădere, *Empirism, semantică și ontologie* (1950). Cartea de față cuprinde o analiză complexă a unor concepte filosofice dezvoltate în cel mai important episod din istoria ontologiei moderne, anume dezbaterăa dintre Rudolf Carnap (1891–1970) și Willard van Orman Quine (1908–2000). Dezbaterăa a fost inițiată de studiul lui Quine, *On what there is* (1948), ca răspuns la scrierile lui